

Próby instytucjonalizacji związków homoseksualnych w Polsce na początku XXI wieku

1

Pierwsze poważne propozycje instytucjonalizacji¹ wszelkich związków konkubenckich², bez rozróżniania płci stron, zgłosiła w 2002 r. posłanka Sojuszu Lewicy Demokratycznej – Joanna Sosnowska³. Osoby żyjące w związkach kohabitacyjnych miałyby prawo zawierać między sobą kontrakt cywilny, zbliżony w formie i treści np. do francuskiej instytucji *pacs*⁴ (znanej tam od 1999 r.). Postulat

---

¹ Na różnicę między legalizacją a instytucjonalizacją związków homoseksualnych zwrócił uwagę m.in. B. Banaszkiewicz, *Problem konstytucyjnej oceny instytucjonalizacji związków homoseksualnych*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2004, R. XIII, z. 2, s. 360–361.

² W polskim orzecznictwie i literaturze przedmiotu zgodnie przyjmuje się, że faktycznych związków homoseksualnych nie należy uważać za konkubinat, por.: K. Pietrzykowski, w: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, pod red. K. Pietrzykowskiego, Warszawa 2003, s. 98, także, M. Nazar, *Cywilnoprawne zagadnienia konkubinatu „de lege ferenda”*, „Państwo i Prawo” 1989, nr 12; J. Ignatowicz, *Prawo rodzinne*, wyd. IV zmienione, zaktualizował i uzupełnił M. Nazar, Warszawa 2002, s. 108. Odmienne stanowisko prezentuje B. Paul, *Koncepcje rozliczeń majątkowych między konkubentami*, „Przegląd Sądowy” 2003, nr 3, s. 16, przyp. 1.

³ Por. adres internetowy: http://www.innastrona.pl/bq_homofobia_pl_6.phtml, dnia 7 grudnia 2003 r.

⁴ *Pacs – Pacte civil de solidarité*. Instytucja *pacsu* została wprowadzona do francuskiego systemu prawa cywilnego ustawą z dnia 15 listopada 1999 r. (*loi 99-944 relative au pacte civil de solidarité*). Wcześniej podobną formę instytucjonalizacji zaprowadzono w Danii (1989), Norwegii (1993) i Szwecji (1994). W myśl art. 515-1 cod. civ., *Pacs* to kontrakt zawierany przez dwie pełnoletnie osoby fizyczne różnej lub tej samej płci, w celu organizacji wspólnego życia. Por. M. Stus, *Pacs – kontrowersyjna instytucja współczesnego prawa*

ten nie uzyskał należytego poparcia zaplecza politycznego i przepadł, choć spotkał się z uznaniem w środowiskach homoseksualnych.

W oparciu o wcześniejsze doświadczenia polityczne do koncepcji instytucjonalizacji związków homoseksualnych powróciła Maria Szyszkowska, senator z SLD i profesor teorii prawa Uniwersytetu Warszawskiego. W autorskim projekcie ustawy przedstawionym w Senacie RP w dniu 21 listopada 2003 r. zaproponowała ustawową regulację związków osób tylko tej samej płci. Projektowi ustawy nadano tytuł „Ustawa o rejestrowanych związkach partnerskich” (dalej: Projekt ustawy)⁵.

2

Projekt ustawy został formalnie zgłoszony w dniu 10 grudnia 2003 roku jako inicjatywa Senatu; opatrzone go numerem 548⁶. Dwa dni później marszałek Senatu, prof. Longin Pastusiak, Projekt ustawy skierował do senackich komisji: Ustawodawstwa i Praworządności oraz Polityki Społecznej i Zdrowia. Pierwsze czytanie przedmiotowego Projektu ustawy odbyło się 10 lutego 2004 r. podczas wspólnego posiedzenia ww. Komisji⁷. Po burzliwej wymianie poglądów postanowiono dalsze prace nad Projektem ustawy powierzyć specjalnie

---

francuskiego, w: *Materiały z Konferencji Naukowej Kraków, 6–7 maja 2004 „Korzenie i tradycje współczesnego prawa cywilnego w zjednoczonej Europie”* zorganizowanej przez Towarzystwo Biblioteki Słuchaczy Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego, Zakamycze 2004.

⁵ Według senator M. Szyszkowskiej, Projekt ustawy przygotowano w porozumieniu ze środowiskami homoseksualnymi. Por. *Diariusz Senatu Rzeczypospolitej Polskiej* z dnia 20 lutego 2004 r., nr 56.

⁶ Zob. <http://www.senat.gov.pl/k5/pos/prace.htm>, styczeń 2004 r. Ostatecznie pod Projektem ustawy podpisało się 37 na 100 senatorów.

⁷ *Diariusz Senatu Rzeczypospolitej Polskiej* z dnia 20 lutego 2004 r., nr 56; zob. <http://www.senat.gov.pl/k5/pos/prace.htm>, marzec 2004. W posiedzeniu wzięli udział m.in. wiceminister sprawiedliwości Marek Sadowski, przedstawiciele środowisk homoseksualnych, Sekretariatu Konferencji Episkopatu Polski i Rzecznika Praw Dziecka.

powołanemu zespołowi, w skład którego weszło czterech senatorów popierających inicjatywę, tj. Marek Balicki, Aleksandra Koszada, Ewa Serocka i Krystyna Sienkiewicz⁸.

3

W świetle aktualnie obowiązujących w Polsce przepisów, osoby pozostające ze sobą w faktycznych związkach homoseksualnych nie mają z tego tytułu żadnych szczególnych uprawnień. W zasadzie bez znaczenia jest fakt, że wspólnie prowadzą gospodarstwo domowe albo wspólnie wychowują dziecko, którego ojcem (lub matką) jest drugi z partnerów. Nie mogą wspólnie składać rocznych zeznań podatkowych, korzystać z niższych stawek w podatku od spadków i darowizn, dziedziczyć po sobie z ustawy, korzystać ze wzajemnych świadczeń emerytalno-rentowych, społecznych i zdrowotnych itp. W świetle prawa polskiego traktowani są w zasadzie jak osoby sobie obce, pomiędzy którymi nie istnieją żadne postacie więzi. Osoby pozostające w związkach homoseksualnych nawet w minimalnym zakresie nie mogą korzystać z uprawnień, jakie przysługują małżonkom.

4

Przedstawiony przez M. Szyszkowską Projekt ustawy przewiduje wprowadzenie w obowiązującym systemie prawnym daleko idących zmian⁹. Zawarcie rejestrowanego związku partnerskiego, podobnie jak małżeństwa, ma wiązać się z nabyciem wielu uprawnień

---

⁸ Pierwsze posiedzenie zespołu odbyło się 2 marca 2004

⁹ Dziennik Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 20 lutego 2004 r., nr 56; zob. <http://www.senat.gov.pl/k5/pos/prace.htm>, marzec 2004. Według opinii wiceministra sprawiedliwości Marka Sadowskiego, przedstawionej na posiedzeniu komisji senackich w dniu 10 lutego 2004 r., przyjęcie Projektu ustawy spowodowałoby konieczność zmiany nie tylko w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym, ale i w innych aktach prawnych, np. w zakresie prawa spadkowego czy podatkowego.

– głównie o charakterze ekonomicznym¹⁰ – oraz z przyjęciem na siebie określonych obowiązków, z wyjątkiem przede wszystkim wspólnego przysposobiania i wychowywania dzieci, oraz bez możliwości nazywania zawartego związku „małżeństwem”¹¹.

W Polsce mamy do czynienia z próbą instytucjonalizowania związków osób o orientacji homoseksualnej tylko na gruncie porządku państwowego (świeckiego). Ustawodawstwo wewnętrzne (kanoniczne) wszystkich działających w Polsce Kościołów i związków wyznaniowych nie dopuszcza możliwości legalizowania lub instytucjonalizowania związków partnerskich na gruncie swojego porządku prawnego¹².

Projekt ustawy o rejestrowanych związkach partnerskich nie należy do obszernych i liczy 14 artykułów. W formie i treści nawiązuje do ustawodawstwa zachodniego, m.in. do rozwiązań znanych niemieckiej Ustawie o rejestrowanym partnerstwie życiowym z dnia 16 lutego 2001 r.¹³, a po części do rozwiązań z ustawodawstwa szwedzkiego¹⁴.

---

¹⁰ Por. J.M. Krawczyk, *Homoseksualiści w systemach prawnych i społeczeństwach państw skandynawskich*, Grodzisk Mazowiecki 2002, s. 15–17.

¹¹ Zob. art. 18 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. nr 74, poz. 483): „Małżeństwo jako związek kobiety i mężczyzny, rodzina, macierzyństwo i rodzicielstwo znajdują się pod ochroną i opieką Rzeczypospolitej Polskiej”; zob. B. Banaszkiewicz, op. cit., s. 380 i n. oraz podana tam literatura.

¹² Próbowi instytucjonalizowania w prawie polskim związków w homoseksualnych stanowczo sprzeciwia się Kościół katolicki, por. *Uwagi dotyczące projektów legalizacji prawnej związków między osobami homo-seksualnymi*. Dokument ten sporządzono w Rzymie, w siedzibie Kongregacji Nauki Wiary, dnia 3 czerwca 2003 r., został wydany drukiem przez Wydawnictwo Pallottinum z Poznania w 2003 r., s. 26.

¹³ Ustawa o rejestrowanym partnerstwie życiowym z dnia 16 lutego 2001 r. (Gesetz zur Beendigung der Diskriminierung gleichgeschlechtlicher Gemeinschaften: Lebenspartnerschaften), opublikowana w Bundesgesetzblatt 2001, cz. I, s. 266 i n.; por. B. Janowski, *Rejestracja w RFN związków partnerskich osób tej samej płci*, „Rejent” 2001, z. 12, s. 22 i n., także B. Banaszkiewicz, op. cit., s. 369 i n.

¹⁴ W. Jaczewski, *Polski projekt regulacji związków partnerskich na tle obcych rozwiązań prawnych*, „Jurysta” 2004, z. 1, s. 23 i n.

Z uwagi na to, że Projekt ustawy ma zrównać niektóre prawa i obowiązki osób w związkach partnerskich do małżeństw, przyjęto w nim zasadę, iż przepisy Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (KRO)¹⁵ oraz Prawo o aktach stanu cywilnego (PrASC)¹⁶ mają być stosowane odpowiednio.

4.1. Zawarcie związku partnerskiego

4.1.1. Przesłanki istnienia rejestrowanego związku partnerskiego

Rejestrowany związek partnerski w Polsce można zawrzeć tylko na zasadach określonych w przedstawionym Projekcie ustawy (art. 1 ust. 1)¹⁷.

Do zawarcia związku partnerskiego wymagane jest jednoczesne, zgodne oświadczenie woli osób tej samej płci, złożone przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego, o wstąpieniu w rejestrowany związek partnerski (art. 1 ust. 2 Projektu ustawy)¹⁸.

Do zawarcia związku partnerskiego wymaga się udziału czynnika oficjalnego, jakim jest kierownik urzędu stanu cywilnego. Niestety, Projekt ustawy nie rozstrzyga, czy obywatele polscy przebywającymi za granicą będą mogli zawrzeć rejestrowany związek part-

---

¹⁵ KRO – Ustawa z dnia 25 lutego 1964 – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. nr 9, poz. 59 ze zm.).

¹⁶ PrASC – Ustawa z dnia 29 września 1986 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz. U. nr 36, poz. 180 ze zm.).

¹⁷ Prawo polskie nie przewiduje innych sposobów zawarcia związku partnerskiego; nie przewiduje też możliwości instytucjonalizacji związków konkubenckich heteroseksualnych, inaczej niż np. *pacs* we Francji. Por. W. Jaczewski, op. cit., s. 22–23.

¹⁸ Przesłanka równoczesnego stawienia się partnerów do urzędu stanu cywilnego jest podyktowana koniecznością jednoczesnego złożenia oświadczenia woli oraz zachowania powagi zawieranego partnerstwa. Podobnie jak przy zawarciu małżeństwa, z ważnych powodów sąd może zezwolić, żeby oświadczenie o wstąpieniu w związek partnerski zostało złożone przez pełnomocnika (odpowiednio art. 6 ust. 1 KRO). Jednakże pełnomocnictwo powinno być udzielone na piśmie z podpisem urzędowo poświadczonym i wymieniać osobę, z którą związek ma być zawarty. Por. K. Pietrzykowski, w: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, pod red. K. Pietrzykowskiego, Warszawa 2003, s. 173–176.

nerski przed konsulem lub przed osobą wyznaczoną do wykonywania funkcji konsula.

Niezachowanie choćby jednej z wyżej wymienionych przesłanek powoduje, że partnerstwo nie zostanie zawarte i prawnie nie istnieje (*pactum non existens*)¹⁹.

4.1.2. Przesłanki formalno-porządkowe²⁰

Celem zapobieżenia zawieraniu wadliwych związków partnerskich (np. bigamicznych lub przez osoby pozostające w małżeństwie) i by podnieść powagę tej czynności prawnej, należy stosować odpowiednio przepisy art. 3–7, 9 KRO (art. 1 ust. 3 Projektu ustawy), a mianowicie:

- 1) osoby zamierzające wstąpić w związek partnerski powinny złożyć lub przedstawić kierownikowi urzędu stanu cywilnego dokumenty niezbędne do zawarcia związku, określone w odrębnych przepisach (art. 3 ust. 1 KRO). W szczególności powinien to być dokument stwierdzający tożsamość partnerów, odpis skrócony aktu urodzenia, ewentualnie dowód ustania lub unieważnienia poprzedniego związku partnerskiego (albo małżeństwa);
- 2) cudzoziemiec powinien złożyć dokument, z którego by wynikało, że w świetle swojego prawa ojczystego może zawrzeć związek partnerski, chyba że sąd zwolni go z tego obowiązku i jednocześnie dopuści do zawarcia przez niego takiego związku. Jeżeli obaj partnerzy są cudzoziemcami, do zawarcia przez nich związku partnerskiego w Polsce jest wymagany dokument potwierdzający co najmniej 2-letni okres pobytu w naszym kraju (art. 3 Projektu ustawy);
- 3) partnerzy powinni złożyć przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego pisemne zapewnienie, że nie wiedzą o istnieniu okoliczności wyłączających zawarcie przez nich rejestrowanego

---

¹⁹ Z ewentualnym powództwem do sądu o ustalenie nieistnienia związku partnerskiego mógłby wystąpić każdy, kto miałby w tym interes prawny.

²⁰ Por. J. Ignatowicz, *Prawo rodzinne*, wyd. IV zmienione, zaktualizował i uzupełnił M. Nazar, Warszawa 2002, s. 117–118.

- związku partnerskiego (por. art. 54 ust. 1 pkt 2 PrASC). Ponadto kierownik urzędu stanu cywilnego ma obowiązek wyjaśnić osobom zamierzającym wstąpić w związek partnerski doniosłość związku, przepisy regulujące prawa i obowiązki osób pozostających w związku oraz przepisy o nazwisku osób pozostających w związku partnerskim (art. 3 ust. 3 KRO)²¹;
- 4) zawarcie partnerstwa powinno się odbyć w urzędzie stanu cywilnego wybranym przez partnerów i nie musi to być urząd ich stałego miejsca zamieszkania;
  - 5) rejestrowany związek partnerski przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego nie może być zawarty przed upływem miesiąca od dnia, kiedy osoby, które zamierzają go zawrzeć, złożyły kierownikowi urzędu stanu cywilnego pisemne zapewnienie, że nie wiedzą o istnieniu okoliczności wyłączających zawarcie tego związku. Jednakże kierownik urzędu stanu cywilnego może zezwolić na zawarcie związku przed upływem tego terminu, jeżeli przemawiają za tym ważne względy (art. 4 KRO)²²;
  - 6) kierownik urzędu stanu cywilnego, który dowiedział się o istnieniu okoliczności wyłączającej zawarcie zamierzonego związku partnerskiego, odmówi przyjęcia oświadczeń o wstąpieniu w związek, a w razie wątpliwości zwróci się do sądu o rozstrzygnięcie, czy związek może być zawarty (art. 5 KRO);
  - 7) jeżeli związek partnerski jest zawierany przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego, oświadczenia o wstąpieniu w związek powinny być złożone w formie uroczystej, tj. publicznie w obecności dwóch pełnoletnich świadków (art. 7 ust. 1 KRO)²³;

---

²¹ Nie będzie miał zastosowania przepis o obowiązku wyjaśnienia partnerom „o nazwisku ich dzieci”.

²² Nie będzie miał odpowiedniego zastosowania przepis art. 4¹ KRO, który traktuje o rygorach związanych z zawarciem małżeństwa w formie konkordatowej.

²³ Kierownik urzędu stanu cywilnego zapytuje strony, czy zamierzają zawrzeć ze sobą związek, a gdy obaj (lub obie) odpowiedzą na to pytanie twierdząco, wzywa ich do złożenia oświadczeń o wstąpieniu w związek partnerski oraz oświadczeń w sprawie ich nazwisk.

- 8) akt zawarcia rejestrowanego związku partnerskiego powinien być sporządzony niezwłocznie po zawarciu partnerstwa albo po ustaniu przeszkód, które uniemożliwiły jego sporządzenie (por. art. 61 PrASC). Sporządzenie takiego aktu ma znaczenie deklaratoryjne i stanowi jedyny dowód zawarcia takiego partnerstwa.

4.2. Przeszkody zawarcia rejestrowanego związku partnerskiego

Każde ustawodawstwo wprowadza okoliczności, które uniemożliwiają zawarcie związku partnerskiego.

Rejestrowany związek partnerski może zostać zawarty przez osobę, która ukończyła osiemnaście lat i posiada pełną zdolność do czynności prawnych (art. 2 ust. 1 Projektu ustawy). Związek partnerski nie może zostać zawarty: przez osobę dotkniętą chorobą psychiczną lub niedorozwojem umysłowym, przez osobę, która pozostaje w związku małżeńskim lub innym rejestrowanym związku partnerskim, między krewnymi w linii prostej, rodzeństwem, między przysposabiającym i przysposobionym (art. 2 ust. 2 Projektu ustawy).

Niedotrzymanie wymogów formalnych lub ziszczenie się którejkolwiek z przesłanek negatywnych skutkować może nieważnością

Każda z osób zawierających związek partnerski składa oświadczenie o wstąpieniu w związek, powtarzając za kierownikiem urzędu stanu cywilnego treść oświadczenia lub odczytuje je na głos. Osoba nie mogąca mówić składa oświadczenie o wstąpieniu w związek podpisując akt związku partnerskiego (art. 7 ust. 3 KRO).

Po złożeniu oświadczeń o wstąpieniu w związek partnerski przez obie strony kierownik urzędu stanu cywilnego ogłasza, że wskutek zgodnych oświadczeń obu stron związek partnerski został zawarty (art. 7 ust. 4 KRO).

W razie niebezpieczeństwa grożącego bezpośrednio życiu jednej ze stron, oświadczenia o wstąpieniu w związek partnerski mogą być złożone niezwłocznie przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego bez złożenia lub przedstawienia dokumentów niezbędnych do zawarcia związku. Jednakże i w tym wypadku strony są obowiązane złożyć zapewnienie, że nie wiedzą o istnieniu okoliczności wyłączających zawarcie związku partnerskiego (art. 9 ust. 1 KRO).

związku partnerskiego. W Projekcie ustawy, inaczej niż przy małżeństwie, nie uwzględniono przeszkody powinowactwa. Projekt ustawy milczy na temat możliwości powoływania się przez strony na wady oświadczenia woli, jako podstawy do unieważnienia rejestrowanego związku partnerskiego.

4.3. Prawa i obowiązki niemajątkowe partnerów²⁴

Do praw, obowiązków lub odpowiedzialności partnerów stosuje się odpowiednio przepisy art. 25, 27, 29, 30 KRO (art. 4 ust. 3 Projektu ustawy).

- 1) Partnerzy w rejestrowanym związku mają równe prawa i obowiązki w zakresie stosunków osobistych i majątkowych (art. 4 ust. 1 Projektu ustawy). Partnerzy rozstrzygać mają wspólnie o istotnych sprawach związku, który założyli.
- 2) Nazwisko partnerów. O nazwisku, które każdy z partnerów będzie nosił po zawarciu związku, decyduje jego oświadczenie złożone przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego (art. 25 ust. 1 KRO)²⁵.
- 3) Wspólne pożycie i współdziałanie dla dobra związku partnerskiego. Partnerzy powinni udzielać sobie wzajemnej pomocy i wsparcia, wspólnie dbać o podtrzymywanie wytworzonych między sobą więzi uczuciowych i pogłębianie porozumienia duchowego. Są również zobowiązani do współdziałania i wspólnego planowania przyszłości (art. 4 ust. 2 Projektu ustawy).

---

²⁴ Por. J. Ignatowicz, *Prawo rodzinne*, wyd. IV zmienione, zaktualizował i uzupełnił M. Nazar, Warszawa 2002, s. 140–145. Por. W. Jaczewski, op. cit., s. 23.

²⁵ Partnerzy mogą nosić wspólne nazwisko będące dotychczasowym nazwiskiem jednego z nich. Każdy z partnerów może również zachować swoje dotychczasowe nazwisko albo połączyć z nim dotychczasowe nazwisko drugiego partnera. Nazwisko utworzone w wyniku połączenia nie może składać się z więcej niż dwóch członów (art. 25 ust. 2 KRO). W razie niezłożenia oświadczenia w sprawie nazwiska, każdy z partnerów zachowuje swoje dotychczasowe nazwisko (art. 25 ust. 3 KRO).

- 4) Zasada wzajemnej reprezentacji partnerów. W razie przemijającej przeszkody, która dotyczy jednego z partnerów pozostających we wspólnym pożyciu, drugi partner może za niego działać w sprawach zwykłego zarządu, w szczególności może bez pełnomocnictwa pobierać przypadające należności, chyba że sprzeciwia się temu partner, którego przeszkoda dotyczy. Względem osób trzecich sprzeciw jest skuteczny, jeżeli był im wiadomy (art. 29 KRO).
- 5) Przyczynianie się do zaspokajania potrzeb związku. Każdy z partnerów z osobna obowiązany jest, każdy według swych sił oraz swych możliwości zarobkowych i majątkowych, przyczyniać się do zaspokajania potrzeb związku partnerskiego, który przez swój związek założyli. Zadośćuczynienie temu obowiązkowi może polegać także, w całości lub w części, na osobistych staraniach o wychowanie dzieci (własne lub drugiego partnera) i na pracy we wspólnym gospodarstwie domowym (art. 27 KRO).
- 6) Solidarna odpowiedzialność partnerów. Partnerzy są odpowiedzialni solidarnie za zobowiązania zaciągnięte przez jednego z nich w sprawach wynikających z zaspokajania zwykłych potrzeb związku partnerskiego (art. 30 ust. 1 KRO). Z ważnych powodów sąd może na żądanie jednego z partnerów postanowić, że za powyższe zobowiązania odpowiedzialny jest tylko ten partner, który je zaciągnął. Postanowienie to może być uchylone w razie zmiany okoliczności (art. 30 ust. 2 KRO). Względem osób trzecich wyłączenie odpowiedzialności solidarnej jest skuteczne, jeżeli było im wiadome (art. 30 ust. 3 KRO).

4.4. Prawa i obowiązki majątkowe partnerów²⁶

Z chwilą zawarcia rejestrowanego związku partnerskiego powstaje między partnerami z mocy ustawy wspólność majątkowa (art. 5

---

²⁶ Por. W. Jaczewski, op. cit., s. 23.

ust. 1 Projektu ustawy). Do stosunków majątkowych między partnerami stosuje się odpowiednio przepisy art. 31–54 KRO. Partnerzy, między którymi istnieje wspólność majątkowa, podlegają opodatkowaniu na zasadach obowiązujących małżonków. Partnerzy dziedziczą po sobie jak małżonkowie.

4.5. Obowiązki rodzicielskie i opiekuńcze

Partnerzy nie mogą wspólnie adoptować dzieci (art. 12 ust. 2 Projektu ustawy), ale prawo polskie nie zabrania prawa adoptowania dziecka przez osobę samotną²⁷. Zatem rozstrzygnięcia wymaga sytuacja, czy osoba pozostająca w rejestrowanym związku partnerskim może sama adoptować dziecko, nawet jeżeli jest to dziecko drugiego partnera²⁸.

4.6. Ustanie związku partnerskiego

Rejestrowany związek partnerski ustaje: 1) *ex lege*, albo 2) w wyniku rozwiązania go.

---

²⁷ Dziennik Urzędowy Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 20 lutego 2004, nr 56; zob. <http://www.senat.gov.pl/k5/pos/prace.htm>, marzec 2004.

²⁸ Niemniej partner jest zobowiązany do określonych działań wobec dziecka pozostającego pod wyłączną władzą rodzicielską drugiego partnera (art. 7 ust. 1–5 Projektu ustawy), m.in.: wspólnego sprawowania pieczy nad osobą i majątkiem dziecka; w przypadku zagrożenia zdrowia lub życia dziecka partner nie posiadający władzy rodzicielskiej jest zobowiązany dokonywać wszelkich czynności, jakich wymaga dobro dziecka, ale o podjętych czynnościach powinien niezwłocznie zawiadomić drugiego partnera; ma prawo do reprezentacji dziecka w bieżących sprawach życia codziennego w przypadku, gdy partner posiadający wyłączną władzę rodzicielską jest czasowo niezdolny do dokonywania czynności prawnych w imieniu dziecka, ale sąd rodzinny może ograniczyć te prawa, jeżeli wymaga tego dobro dziecka; dziecko może żądać świadczeń alimentacyjnych od partnera, jeżeli odpowiada to zasadom współżycia społecznego (odpowiednio art. 144 ust. 1 KRO). Również partner może żądać od dziecka świadczeń alimentacyjnych, jeżeli przyczyniał się do wychowania i utrzymania dziecka, a żądanie jego odpowiada zasadom współżycia społecznego (odpowiednio art. 144 ust. 2 KRO). Por. W. Jaczewski, op. cit., s. 24.

Z mocy prawa rejestrowany związek partnerski ustaje w chwili śmierci jednego z partnerów lub w chwili, która w orzeczeniu o uznaniu jednego partnera za zmarłego została oznaczona jako chwila śmierci (art. 8 Projektu ustawy).

Rejestrowany związek partnerski można rozwiązać za życia drugiego partnera poprzez: 1) zgodne oświadczenie partnerów złożone przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego, lub 2) orzeczenie sądu.

W sytuacji pierwszej związek partnerski ulega rozwiązaniu z chwilą upływu 6 miesięcy od złożenia przez partnerów przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego zgodnych oświadczeń o rozwiązaniu związku partnerskiego, pod warunkiem, że obydwa oświadczenia nie zostały wycofane przed upływem tego terminu (art. 9 ust. 1 Projektu ustawy)²⁹.

Orzeczenie sądowe. Jeżeli w terminie 6 miesięcy od dnia złożenia przez partnera oświadczenia, o którym mowa w art. 9 ust. 1 Projektu ustawy, drugi z partnerów nie złoży zgodnego oświadczenia, każdy z partnerów może żądać rozwiązania rejestrowanego związku partnerskiego przez sąd (art. 9 ust. 2 Projektu ustawy). Rozwiązanie rejestrowanego związku partnerskiego przez sąd ma skutki takie same jak rozwiązanie małżeństwa przez rozwód bez orzekania o winie (art. 9 ust. 3 zd. 1 Projektu ustawy).

W Projekcie ustawy nie wymieniono przesłanek, którymi sąd powinien się kierować, orzekając o rozwiązaniu związku partnerskiego. Do korzystania ze wspólnego mieszkania, podziału majątku wspólnego lub zmiany nazwiska stosuje się odpowiednio przepisy art. 58 § 2, 3 i art. 59 KRO (art. 9 ust. 3 zd. 2 Projektu ustawy).

W takim przypadku rejestrowany związek partnerski zostaje rozwiązany z chwilą uprawomocnienia się orzeczenia sądowego, które ma charakter konstytutywny i jego skutki następują *ex nunc*. Koszty

---

²⁹ W Projekcie ustawy nie określono przesłanek pozytywnych lub negatywnych koniecznych do uzyskania rozwiązania partnerstwa, pozostawiając w tym zakresie swobodną wolę partnerom. Zdaniem W. Jaczewskiego, op. cit., s. 23, sześciomiesięczny „okres przemyślenia” przypomina w tym zakresie rozwiązanie szwedzkie.

postępowania sądowego ponoszone są przez partnerów w częściach równych.

Projekt ustawy, w przeciwieństwie do ustawy np. niemieckiej³⁰, nie przewiduje separacji prawnej związku partnerskiego³¹.

4.7. Skutki rozwiązania związku partnerskiego

1) Skutki osobiste

Z chwilą rozwiązania związku partnerskiego partnerzy stają się ludźmi „stanu wolnego” i każdy z nich może wstępować w nowe związki partnerskie, nawet między sobą (ale będzie to nowy związek), albo w związki małżeńskie (heteroseksualne).

W ciągu trzech miesięcy od chwili uprawomocnienia się orzeczenia rozwiązującego partnerstwo były partner, który wskutek zawarcia rejestrowanego związku partnerskiego zmienił swoje dotychczasowe nazwisko, może przez oświadczenie złożone przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego powrócić do nazwiska, które nosił przed zawarciem związku partnerskiego (art. 59 KRO).

2) Skutki majątkowe

Zgodny podział majątku wspólnego partnerów może być dokonany na mocy umowy zawartej w formie aktu notarialnego (art. 10 ust. 1 Projektu ustawy).

Podział niezgodny (art. 10 ust. 2 Projektu ustawy) – na wniosek jednego z partnerów sąd może w wyroku orzekającym roz-

---

³⁰ Ustawa z dnia 16 lutego 2001 o rejestrowanym partnerstwie życiowym (BGBl. I S. 266); §§ 12–14.

³¹ Można też żądać, aby sąd ustalił nieistnienie związku partnerskiego w sytuacji, kiedy związek nie został zawarty lub przestał istnieć; w takiej sytuacji orzeczenie sądowe ma charakter deklaratoryjny. Związek partnerski korzysta z prawnego domniemania ważności aż do chwili unieważnienia go przez sąd. Podstawą do unieważnienia związku partnerskiego jest niezachowanie przynajmniej jednej z przesłanek koniecznych do istnienia partnerstwa. Wyrok ma charakter konstytutywny.

wiązanie partnerstwa dokonać podziału majątku wspólnego, jeżeli przeprowadzenie tego podziału nie spowoduje nadmiernej zwłoki w postępowaniu (art. 58 ust. 3 KRO)³².

Każdy z partnerów może żądać przeprowadzenia podziału majątku przez sąd w osobnym postępowaniu (art. 10 ust. 2 Projektu ustawy).

4.8. Obowiązek alimentacji wobec byłego partnera

Jeżeli w wyniku rozwiązania rejestrowanego związku partnerskiego sytuacja życiowa jednego z partnerów uległa znacznemu pogorszeniu, może on, jeżeli nie sprzeciwiają się temu zasady współżycia społecznego, domagać się od drugiego partnera, przez okres nie dłuższy niż trzy lata od chwili rozwiązania rejestrowanego związku partnerskiego, dostarczania środków niezbędnych na utrzymanie (art. 11 Projektu ustawy). Należy tu dodać, że obowiązek alimentacyjny może ustać przed okresem 3-letnim, jeżeli uprawniony wstąpi w nowy związek partnerski lub małżeński.

5

Z uzasadnienia do Projektu ustawy wynika, że podjęta inicjatywa legislacyjna ma na celu „uregulowanie sytuacji osób odrzuconych przez rodziny, często zmuszanych do prowadzenia podwójnego życia i utrzymywania swoich związków w ukryciu. Regulacja prawna w tej dziedzinie jest jedynym sposobem zmiany świadomo-

---

³² Art. 9 ust. 3 Projektu ustawy przewiduje, że na zgodny wniosek stron sąd może w wyroku orzekającym rozwiązanie partnerstwa orzec również o podziale wspólnego mieszkania albo o przyznaniu mieszkania jednemu z partnerów, jeżeli drugi partner wyraża zgodę na jego opuszczenie bez dostarczenia lokalu zamiennego i pomieszczenia zastępczego, o ile podział bądź jego przyznanie jednemu z partnerów są możliwe (art. 58 ust. 2 KRO). Jeżeli partnerzy zajmują wspólne mieszkanie, sąd w wyroku rozwiązującym partnerstwo orzeka także o sposobie korzystania z tego mieszkania przez czas wspólnego w nim zamieszkiwania rozwiązanych partnerów.

ści społecznej i ma to być akt sprawiedliwości wobec najliczniejszej mniejszości w Polsce³³.

Można się też spotkać z twierdzeniem, że przyjęcie tego rodzaju prawa wymuszone jest wstąpieniem Polski do UE³⁴ i zapewnieniem ustawodawstwa nie dyskryminującego mniejszości seksualne³⁵ oraz ewentualną możliwością instytucjonalizacji tego typu związków na obszarze naszego porządku prawnego przez obywateli unijnych o orientacji homoseksualnej, którzy do naszego kraju mogą przybyć z zamiarem stałego zamieszkania.

Projekt ustawy ma na celu także dostosowanie stanu prawnego do współczesnych „przemian i aktualnego stanu wiedzy o seksualności człowieka”³⁶. W końcowej dekadzie XX w. homoseksualizm został społecznie uznany, bynajmniej w większości krajów świata, za jedną z „innych” orientacji seksualnych. W świetle powyższego nie brakuje poglądów, że nie powinno się oceniać homoseksualistów w „kategoriach moralnych, skoro jest to jedna z postaci normalnego życia seksualnego”³⁷.

Bez względu na to, jak potoczą się losy niniejszego Projektu ustawy, to w najbliższym czasie czeka nas próba sił, zarówno zwolenni-

³³ <http://www.senat.gov.pl/k5/pos/prace.htm>, luty 2004 Por. „Magazyn Trybuny (Przegląd Tygodniowy)” nr 48/104 z dnia 29–30 listopada 2003, s. 6–7. Inicjatorzy Projektu ustawy, opierając się na bliżej nie sprecyzowanych badaniach, szacują liczbę homoseksualistów na 4% do 10% społeczeństwa, czyli w Polsce na około 2,5 mln osób.

³⁴ *Homoseksualizm w europejskim systemie prawnym*, Warszawa 1995, s. 99.

³⁵ Por. Rekomendacja nr 1474(2000) Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy w sprawie sytuacji związków homoseksualnych w Państwach członkowskich Rady Europy z dnia 26 września 2000 r. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. nr 74, poz. 483) w art. 32 ust. 2 przewiduje, że: „Nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiegokolwiek przyczyny”.

³⁶ L. Lernelly, *Homoseksualizm*, w: *Seksuologia kulturowa*, red. K. Imieliński, wyd. 2, Warszawa 1984, s. 320, a także: *Homoseksualizm*, w: *Seksuologia. Zarys encyklopedyczny*, red. K. Imieliński, Warszawa 1985, s. 120–125.

³⁷ Tamże.

ków, jak i przeciwników instytucjonalizacji związków homoseksualnych. Niemniej, przedstawiony przez Marię Szyszkowską Projekt ustawy zawiera wiele niedostatków natury prawnej, które w dalszych pracach legislacyjnych powinny być usunięte. Projekt ustawy wymaga zmian w wielu innych aktach prawnych, które należy dostosować do nowej instytucji prawnej, jaką ewentualnie może być rejestrowany związek partnerski.

Najnowsze głosy w literaturze prawniczej poddają Projekt ustawy o rejestrowanych związkach partnerskich krytyce, a motywów tej krytyki należy się doszukiwać nie tylko w personalnej niechęci do instytucjonalizacji tej instytucji, ale przede wszystkim z uwagi na to, że autorka pomysłu legislacyjnego nie dostrzega granicy między tolerancją dla pewnych zjawisk społecznych, a ich uprzywilejowaniem³⁸.

Summary

It was in 2002 that the Sejm woman member Joanna Sosnowska, representative of Union of Democratic Left (Sojusz Lewicy Demokratycznej), made the first, at that time unsuccessful, move toward institutionalizing the relationships of partners who lived together irrespective of their sex. According to the bill that she tried to introduce, the individuals who, irrespective of their sex, lived together in concubinary relationships, would have the right to enter into a civil law contract resembling for instance, in its form and content, the French institution of *Pacte civil de solidarité* of 1999.

On the 10th of December 2003 Maria Szyszkowska (Union of Democratic Left-affiliated Senatress, and simultaneously professor of the theory of law of Warsaw University) introduced into the Senate of the Republic of Poland a bill on the officially registered relationships of partners. It is at present that this bill is being the sub-

---

³⁸ W tym zakresie nie należy odmawiać słuszności słowom krytyki uewnętrznionym np. przez W. Jaczewskiego, op. cit., s. 24, lub B. Banaszkiewicza, op. cit., s. 386.

ject of study of the special four-member team. The team was instituted on occasion of the joint session of two Senate Commissions, and specifically that concerned with the Legislation and the Legality (Ustawodawstwa i Praworządności) and that designed to deal with Social Policy and Health (Polityki Społecznej i Zdrowia).

According to the law that is binding in Poland at present the individuals who live together in factual homosexual relationships do not have, by virtue of this cohabitation, any particular rights (e.g. those relating to taxes, social welfare or the succession law) or duties.

The bill that Senatress Szyszkowska has introduced contains 14 articles and provides for the possibility of introducing considerable amendments to Polish legislation. The entering into the officially-registered partners' relationships would, like in case of entering into a marriage contract, be followed by the acquisition by the partners of remarkable rights, mostly those of economic nature. Likewise, it would impose on them certain duties. What, however, would be above all excluded would be the possibility of adopting and bringing up children by them. Also the possibility of providing their relationships with the name: „marriage” would be barred.

This bill, in its form and content, has a lot to do with the Western legislation, inter alia with the German Statutory law on the registered life partners' relationships of the 16th of February 2001.

It is worthwhile to note that the tendency toward institutionalizing homosexual relationships in Poland faces the protests of Catholic Church and gives rise to considerable controversies among common people, the politicians and in the media.